

Pallo József

A BESZÁMÍTÁSI KÉPESSÉG ÉS AZ IGAZSÁGÜGYI ELMEORVOS-SZAKÉRTŐI FELADATOK TALÁLKOZÁSA

Rövid tanulmányommal baráti szeretettel és tisztelettel köszöntöm 70. születésnapján Polt Péter professzor urat, a mai magyar büntetőjog kiemelkedő alakját, aki munkásságával az elmúlt évtizedekben a dogmatika és a praxis tekintetében egyaránt értékkeremtő módon járult hozzá a honi büntetőjog valamennyi területének magas színvonalú műveléséhez. Az általa képviselt büntetőjogi felfogás és interpretáció olyan értékállóan tudományos kereteket ad tevékenységének, amelyek valódi eszményképpé emelik Professzor Úr személyét nemcsak a ma, hanem a jövő büntetőjogászai számára is.

A KORLÁTOZOTT BESZÁMÍTÁSI KÉPESSÉGRŐL

A korlátozott beszámíthatóság eszméje viszonylagosan modern intézménynek tekinthető a büntetőjog fejlődésében. A differenciálás szükségességét az ismeretek bővülése és finomodása, elmélyülése hozta magával. Kezdetben mindenkit felelősségre vontak, aki bűncselekményt követett el, még az elmebetegeket is; később egyetlen elmebeteget sem vontak felelősségre bűncselekmény elkövetéséért, ha a betegség nyilvánvaló volt; majd csak azokat az elmebeteg bűnelkövetőket nem vonták felelősségre, akik a törvényben meghatározott képességeknek nem voltak birtokában, tehát minden kétséget kizáróan hiányzott felismerési és akarati képességük.¹

A fejlődés e periódusában merült fel az igény arra vonatkozóan, hogy az e képességeknek csak bizonyos fokig birtokában lévő kóros elmeállapotú

¹ FEHÉR 1993: 82.

személyekkel szemben a büntetőjog valamiféle egyezséges megoldást találjon. Ennek a dinamikus szemléletváltásnak köszönhetően született meg a csökkent vagy korlátozott beszámíthatóság intézménye, amely keletkezése óta állandó vita forrásául szolgál.

A tárgykörben már a 19. század fordulójától élénk szellemi vita bontakozott ki, amelynek megindítója Edvi Illés Károly (1842–1919) volt, aki több tanulmányában is kifejtette, hogy korlátolt büntethetőségről minden további nélkül beszélhetünk, azonban korlátolt beszámíthatóság nem létezik. Szerinte a beszámítás általános szempontból nem más, mint a tettes felelőssé tétele az elkövetett cselekményért, vagyis bírói megállapítása annak, hogy a büntett elkövetője emiatt megbüntethető.² Elméletében tehát egyenlőségjelet tett a beszámítás és a büntethetőség közé. Hasonló meggyőződéssel írt Csemegi Károly (1826–1899), aki azt hangoztatta, hogy elismerhető a bűnösség csekélyebb foka az enyhébb bűnösség miatt.³ Álláspontjuk logikai hibája véleményem szerint abban mutatkozik meg, hogy ha a beszámíthatóság egyenlő a büntethetőséggel, a korlátozott büntethetőség létjogosultságát pedig elismerik, akkor ebből éppen az következik, amit tagadnak: tehát hogy van korlátozott beszámíthatóság.

A magyar elmeorvosok harmadik országos értekezletére 1904-ben került sor, ahol Balogh Jenő (1864–1953) kifejtette, hogy az élet megerősíti az elmeorvosok tapasztalatát, miszerint a bíróság elé számos olyan bűnelkövető kerül, akinek elmetehetsége a teljes szellemi épség és az elmebetegség között van. Szerinte az ilyen elkövetők nem valók sem fogházba, sem pedig elmeógyógyintézetbe. Az ilyen elkövetők számára speciális gyógyintézetek és orvosi kezelés biztosítására mutatkozik igény.⁴ Ebben az álláspontban a legfontosabb elem az, hogy a hangsúlyt nem a büntetés enyhítésére, hanem a minőségileg más bánásmódra és a védtelen sértettek hathatósabb védelmére helyezi.

Moravcsik Emil (1858–1924) szerint a csökkent beszámíthatóság tisztán jogi fogalom, kialakulását rendellenes szellemi állapotok okozzák, aminek következtében az elmeorvosnak is van e kérdésben illetékessége. Az orvos nem a korlátolt vagy csökkent beszámíthatóságot kutatja, hanem az ezt tételező szomatikus állapotot. Az elkövetők elhelyezésével kapcsolatosan Moravcsik is kifejtette, hogy külön intézetek létrehozása szükséges, mert a börtön ártalmas izgalmakat válthat ki belőlük, a modern, enyhe szellemenben vezetett elmeógyógyintézet pedig

² ILLÉS 1893: 8.

³ EDVI ILLÉS – GYOMAI 1904: 26–29.

⁴ FEHÉR 1993: 87.

nem elég szigorú.⁵ Elméleti megállapításait széles körű gyakorlati felmérésekre alapozta, amelyeket munkatársával, Németh Ödönnel végzett. Vizsgálatai készítették elő az igazságügy-miniszter döntését, amely alapján 1894-ben a gyűjtőfogház mellett ideiglenesen, majd 1896-ban állandó jelleggel, az igényeknek megfelelően felállították a Letartóztatottak és Elítéltek Országos Megfigyelő és Elmeógyógyintézetét, amelynek igazgatói székébe Moravcsik került.⁶

A gyógyulás előmozdítása, illetve hatékonyabbá tétele érdekében Fischer Ignác vetette fel, hogy pszichiátereiből és jogászokból álló vegyes bizottság döntsön az intézetből történő ideiglenes, illetve végleges eltávozásról, amennyiben a páciens már bizonyította erre való érettségét.⁷

Érdekes vélemény fogalmazódott meg Lukács Hugónál (1875–1947), aki azt mondta, hogy a Btk.-nak két nagy hibája van, egyrésztől hogy bűnösség helyett beszámíthatóságról beszél, másrésztől hogy világosan kimondja: az elmebetegség önmagában nem zárja ki a beszámítást. A törvény ezzel azt fejezi ki, hogy vannak olyan elmebetegségek, amelyek mellett a beteg akaratának szabad elhatározási képességével bírhat.⁸ Lukács ezekre az esetekre vonatkoztatta és alkalmazta volna a korlátolt beszámítás intézményét. Fontos azonban, hogy nem az akarat, hanem a cselekvés kóros voltát állította középpontba, amely alapján kijelentette, hogy az elmebeteg sohasem büntethető, mert normális reakció nála soha nem következik be. Rendszerében a korlátolt beszámíthatóság helyett a korlátolt büntethetőség terminológiát tartotta indokoltnak használni.

Olyan elméletek is felbukkantak, amelyek lényege úgy ragadható meg, hogy a beszámíthatóság fogalma indukálja a csökkent beszámíthatóság fogalmát, mert a szervi folyamatok helyesebb felismerése magával hozza azt a meggyőződést, hogy a beszámíthatóság és a teljes beszámíthatatlanság között relatíve laza a határvonal. Salgó Jakab (1849–1918) kifejtette,⁹ hogy ennek megfelelően a csökkent beszámíthatóság fogalma nem képezi orvosi vizsgálat tárgyát, azonban a csökkent beszámíthatóságot eredményező okok felderítése feltétlenül medikális szakkérdés. Weisz Ödön, a korszak sikeres ügyvédje ugyanakkor arra mutatott rá, hogy mind a detencionális intézet felállítása, mind a gondnokság alá helyezés járhatatlan utat jelent a jog számára. Szerinte beszámíthatatlanság

⁵ MORAVCSIK–SÓLYOM 1901: 66.

⁶ LŐRINCZ 2009: 16.

⁷ FEHÉR 1993: 88.

⁸ LUKÁCS 1901: 17.

⁹ SALGÓ 1890: 105.

esetén elmeorvosintézeti kezelésre van szükség, míg korlátozott beszámíthatóságnál valamilyen csökkentett mértékű büntetés alkalmazása a célravezető.¹⁰

Kifejezetten előremutató álláspontra helyezkedett Zsitvay Leó (1841–1915), amikor kiemelte, hogy az ilyen elmeállapotban lévő elkövetők fogva tartása vagy elszigetelése indokolatlan, visszaélésre okot adó, a középkorba visszamutató intézmény.¹¹

A legfrappánsabb és legjobban védhető érvelést Friedmann Ernő (1883–1944) adta, amikor úgy fogalmazott, hogy a korlátolt beszámíthatóság általában jogtechnikai fogalom, ismérveit a jogtudomány állapítja meg, a pszichiátria csak az előfeltételeit rögzíti. Álláspontja szerint a korlátozott beszámíthatóság fogalmát megfelelő módon meg kell alkotni, mert kategorikus különbségek vannak úgy a teljes beszámíthatósággal, mint a teljes beszámíthatatlansággal szemben.¹² Friedmann okfejtését úgy lehetne kiegészíteni, hogy ezekben az esetekben kisebb büntetést kell alkalmaznunk az elkövetőkkel szemben, tehát implicita a büntető törvénybe kell beemelni ennek lehetőségét.

Ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódóan Babarczi-Schwartzter Ottó (1853–1913) azon véleményének adott hangot, hogy a korlátozott beszámítási képességgel rendelkező személlyel szemben csak akkor kell személyi szabadság korlátozásával járó intézkedést alkalmazni, ha szabadlábbon hagyása esetén attól lehetne alaposan tartani, hogy a törvényben büntettnek minősített büntetendő cselekményt fog elkövetni, kivéve a kizárólag vagyron elleni bűncselekményeket. Értelemszerűen a végrehajtásra kijelölt intézetnek már nem büntető, hanem gyógyító vagy ápoló jelleget kell mutatnia.

Napjainkban nem minden ország büntetőjoga hasznosítja a korlátozott beszámítási képesség eszméjét.¹³ Ha néhány ország büntető törvénykönyve kifejezetten nem is szabályozza a korlátozott beszámíthatóságot (például a dán, a holland, a norvég), azt mindenesetre Európa-szerte elismerik, hogy léteznek a büntetőjogi felelősséget enyhítő, de azt teljesen ki nem záró elmeállapotok. A legtöbb országban a biztonsági és kezelő intézkedések ilyenkor is alkalmazhatók. Például Franciaországban az egészségügyi hatóság dönt arról, hogy – a büntető igazságszolgáltatástól és a büntetéstől függetlenül – alkalmaz-e gyógyító intézkedést a korlátozottan beszámítható személlyel szemben.¹⁴

¹⁰ FEHÉR 1993: 89.

¹¹ ZSITVAY 1910: 50.

¹² FEHÉR 1993: 89.

¹³ WACQUANT 1999: 102.

¹⁴ *Studies on Criminal Responsibility and Psychiatric Treatment of Mentally Ill Offenders* 1986: 27–44.

A hatályos magyar szabályozás szerint bűncselekmény elkövetése esetén a korlátozott beszámítási képességű személy az adott bűncselekmény alanyává válik, büntetőjogi bűnössége szándékosság vagy gondatlanság formájában megállapítást nyerhet. Ilyenkor a büntetést korlátlanul enyhíteni lehet, elvileg azonban a büntetés a rendes büntetési keretek között is kiszabható. A korlátozottság enyhe, közepes vagy súlyos fokú lehet, ennek eldöntéséhez a bíró szakértő közreműködését veszi igénybe.

Általános szinten megfogalmazva: a beszámíthatóság és a korlátozott beszámíthatóság közötti megkülönböztetésnek két lehetséges ismérve van. Az egyik a minőségi jellegű elhatárolás, amely az elmebeli rendellenesség fajtája szerint tesz különbséget a beszámíthatóság hiánya és korlátozottsága között. A másik az elmebeli rendellenesség foka, mélysége, tehát mennyiségi jellemző alapján próbálja meg elhatárolni a beszámíthatatlant és a korlátozottan beszámíthatót.

E helyütt tartom helyénvalónak, hogy röviden szóljak a beszámíthatatlanság alapkérdéseiről is. Talán a legáltalánosabb megközelítés szerint úgy fogalmazhatjuk meg a beszámíthatatlan állapotot, hogy olyan élethelyzetről van szó, amelyben valaki nem ura cselekvésének, illetve elhatározásainak. A büntetőjog tulajdonképpen olyan személyt tekint beszámíthatónak, aki képes cselekménye következményeinek felismerésére, és objektíve, valamint szubjektíve alkalmas az e felismerésnek megfelelő magatartás tanúsítására. Látható tehát, hogy a beszámítási képesség lényeges eleme az elhatározás és a cselekvés, vagy más képpen fogalmazva a felismerési és az akarati képesség. Ennek megfelelően a beszámíthatóságot tulajdonképpen törvényi vélelemként kezeljük, azaz akkor kell vizsgálni, ha megalapozott kétség merül fel meglétével kapcsolatban. Természetesen ez alól kivételt képeznek a gyermekkorúak, tehát azon személyek, akik nem töltötték be a 14. életévüket. Minden olyan esetben, amikor aggály merül fel az elkövető beszámítási képességével kapcsolatban, az elmeállapot vizsgálata nem mellőzhető. A kóros elmeállapotúak megbüntetésétől bizonyos esetekben azért kell eltekinteni, mert a beszámítási képesség hiánya miatt személyiségük nem felel meg a társadalmi elvárásoknak megfelelő alkalmazkodáshoz, másrésről a büntetés nem a legalkalmasabb eszköz, sőt bizonyos esetekben alkalmatlannak tűnik.

Feltétlenül utalni kell arra a körülményre is, hogy a beszámíthatatlanságot legalább két dimenzióban kell értelmezni, tágabb megközelítésben ugyanis a bűncselekmény alanyává válást zárja ki (gyermekkor, kóros elmeállapot, kényszer, fenyegetés), szűkebb értelemben viszont kizárólagosan az értelmi és akarati képesség hiányát jelenti.

Ebben a körben meg kell jegyezni azt is, hogy a Btk., valamint a vonatkozó bírósági gyakorlat arra mutat, hogy az erős felindulás – mint a felismerési és az akarati képességet befolyásoló elem – nem tekinthető a beszámítási képességet korlátozó tényezőnek. Ez persze nem jelenti azt, hogy a jogalkotó a méltányolható okból származó erős felindulást ne értékelné. Erre szemléletes példa, hogy az emberölés büntetténél az erős felindulás alapozza meg a vonatkozó privilegizált tényállás alkalmazását, ugyanakkor a súlyos testi sértés elkövetésekor ez a körülmény csupán a büntetéskiszabás keretén belül értékelhető enyhítő körülményként jelenik meg. Leszögezhető tehát, hogy az erős felindulás okozta tudatállapot nem kóros, hanem csak atipikus, ezért fennállása esetén nem indokolt a beszámítási képesség korlátozottságáról beszélni. A tanulság mindenképpen az, hogy ezzel óvatosan kell bánni, különösen annak fényében, hogy létezik olyan álláspont is, amely a korlátozott beszámíthatóságnak a szűk és elsősorban pszichiátriai értelmezésére vonatkozik.

Önmagában az a tény, hogy valaki kóros elmeállapotban szenved, még nem zárja ki a bűncselekmény alanyává válásának lehetőségét és ennek megfelelően a büntethetőségét. Ennek feltétele az, hogy az elme működésének kóros állapota olyan fokú és természetű legyen, amely az elkövetőt képtelenné teszi arra, hogy az elkövetés pillanatában cselekménye következményeit felismerje, és e felismerésnek megfelelően cselekedjék.

Az eddig elmondottakból kitűnik, hogy a beszámíthatatlanság definiálása kapcsán különbséget tehetünk orvosi és jogi szempontok szerint. Ha az elkövető tartós elmebetegségben, időleges elmezavarban vagy más beteg állapotban szenved, úgy az orvosi szempontok dominanciája figyelhető meg. Amennyiben az elkövető a cselekedeteiről nem tud önmagának számot adni (értelmi mozzanat) vagy cselekedeteit irányítani (akarati mozzanat), akkor a jogi megközelítés erősödik fel. Az itt vázolt differenciálással a magyar szakirodalomban is találkozhatunk, elsősorban Kádár Miklós és Kálmán György munkásságában.¹⁵

A beszámítási képesség hiánya természetesen nem zárja ki azt, hogy az elkövető magatartása társadalomra veszélyes és jogellenes, tehát tényállásszerű legyen. A legnagyobb kérdés ekkor az, hogy a felróhatóság, illetve a bűnösen cselekvés megítélése hogyan alakulhat. A vonatkozó szakirodalomban ellentétes álláspontok körvonalazódnak. Losonczi István szerint pszichológiai és pszichiátriai ismereteink vitathatatlaná teszik, hogy a beszámíthatatlan elme-

¹⁵ KÁDÁR–KÁLMÁN 1966: 232.

betegék jelentős része képes mind szándékos, mind pedig a gondatlan magatartás tanúsítására, azaz megvalósíthatja a bűnös cselekvést.¹⁶ Ezzel ellentétben Viski László (1929–1977) arra mutat rá, hogy a szándékos bűnösség alapját a cselekmény társadalomra veszélyességének a felismerésében látjuk, ezért nyilvánvaló, hogy akinél hiányzik a képesség ennek felismerésére, az azt fel sem ismerheti, azaz: aki nem beszámítható, büntetőjogilag szándékosan sem cselekedhet.¹⁷

A BESZÁMÍTHATÓSÁGRÓL

A beszámíthatóság fogalmának meghatározása, rendszertani helyének kijelölése jelentős kérdése a büntetőjognak, érdemét tekintve pedig függvénye a bűncselekmény-fogalom felépítése helyességének, a tartalmi elemek megfelelő differenciáltságának, hiszen a bűncselekmény tudományos meghatározása olyan – több elemből képzett – fogalomrendszer, amelynek alkotóelemei további alrendszerekre tagolódnak, és bármely elem hiánya a bűncselekmény hiányát eredményezi.

Azoknál a szerzőknél, akik a bűnösséget a felróhatóság lényegének tekintik, a beszámíthatóság a felróhatóság egyik részelemét képezi. Mind Viski László, mind pedig Tokaji Géza ez utóbbi álláspontot vallja magáénak a beszámíthatóság rendszertani helyét illetően, ám a bűncselekmény fogalma vonatkozásában egymástól lényegesen eltérő véleményen vannak. Viski a bűncselekmény fogalmi elemeinek a társadalomra veszélyességet, a tényállásszerűséget és a felróhatóságot (utóbbinak előfeltétele a törvényben meghatározott életkor betöltése, elemei pedig a beszámíthatóság, a szándékosság és a gondatlanság, valamint az elvárhatóság) tartja.¹⁸ A bűnösség kifejezést több – egymástól eltérő – jelentéstartalma miatt didaktikai okokból nem használja még a szándékosság és gondatlanság gyűjtőfogalmaként sem. Tokaji szerint bűncselekmény az olyan cselekmény, amely társadalomra veszélyes, bűnös (felróható), és amelyet a törvény diszpozíciószerűvé nyilvánítva büntetéssel fenyeget.¹⁹

A társadalomra veszélyes cselekmény teljes fogalmát úgy kapjuk meg, ha a társadalomra veszélyességet kizáró okokra is tekintettel vagyunk. Eszerint társadalomra

¹⁶ LOSONCZY 1967: 235.

¹⁷ VISKI 1959: 73.

¹⁸ VISKI 1959: 79.

¹⁹ TOKAJI 1984: 109.

veszélyes az olyan jogsértő vagy veszélyeztető cselekmény, amely megfelelő társadalmi előnnyel nincs vagy kellőképpen nincs kiegyenlítve. Az elkövető úgynevezett társadalomra veszélyességének (személyiségének) a bűncselekmény-fogalom körébe vonását napjainkra a magyar büntetőjog-tudomány szinte minden képviselője elutasította. A bűnösség Tokaji szerint felróható pszichés viszony az elkövető és társadalomra veszélyes cselekménye között, amelynek elemei: a megfelelő életkor, a beszámítási képesség, a szándékosság, illetve gondatlanság, valamint a jogszerű magatartás elvárhatósága.²⁰ A bűnösségi elemeket korábbi munkáiban összefoglaló néven felróhatóságnak nevezte.

Földvári József ugyanakkor az elvárhatóságot kizáró okokat érdemileg a bűnösséggel hozza összefüggésbe. A beszámítási képességet, amely szerinte a megfelelő életkort is magában foglalja, bűnösségi előfeltételnek tekintve a tényállási elemek körében tárgyalja.²¹ Békés Imre elmélete szerint a beszámítási képesség rendszertanilag a bűnösségnek (a felróhatóságnak) a szándékossággal egyenrangú eleme, annak ellenére, hogy a beszámítási képesség hiánya kizárja a bűnösséget. Ennek indoka az, hogy akinek hiányzik a képessége a cselekmény társadalomra veszélyességének, illetve egyáltalán a cselekmény következményeinek a felismerésére, az büntetőjogi értelemben szándékosan nem cselekedhetik, tekintve, hogy a szándékos bűnösség alapja a cselekmény következményeinek a felismerése.²² Ennek analógiájára a törvényben meghatározott életkort is tekinthetnénk a beszámítási képesség előfeltételének, mivel csak meghatározott életkorú elkövető lehet a bűncselekmény alanya, aki pedig nem éri el ezt az életkort, annak a társadalomra veszélyes tényállásszerű cselekményt sem számíthatjuk be, tekintve, hogy hatályos jogunk nem ismeri az ítélőképesség intézményét. Az életkort egyes gyakorlati büntetőjogászok azon az alapon tekintik általános felróhatósági előfeltételnek, hogy nem az elkövetett cselekményhez viszonyuló felróhatósági elem. Igaz ugyan, hogy az alannyá válás az életkort illetően ugyanazon mérce szerint történik, de az mindig a bűncselekmény elkövetési időpontjához kapcsolódik.

A beszámíthatóság megállapításához – minden bűncselekmény esetében – azt kell vizsgálat tárgyává tenni, hogy az elkövetőt a törvényben írt okok képtelenné tették-e cselekménye következményeinek felismerésére vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék. A beszámítási képességet mégsem

²⁰ TOKAJI 1984: 111.

²¹ FÖLDVÁRI 1970: 164–166.

²² BÉKÉS et al. 1980: 170.

tekintjük általános felróhatósági előfeltételnek. Több bűncselekmény elkövetése esetén mindegyik bűncselekménynél külön-külön kell vizsgálni az elkövető elkövetéskori életkorát. Ha az a törvényben megállapítottnál alacsonyabb, akkor természetesen a cselekmény neki be sem számítható, a cselekmény felróhatósága hiányzik, azonban nem jelenti mindez önműködően, hogy az életkor a felróhatóság előfeltétele. A felróhatóság ugyanis általánosabb gyűjtőfogalom, amely a konkrét felől közelíthető meg, és az életkor a beszámíthatósággal van szorosabb kapcsolatban. Ebből viszont számomra az következik, hogy az életkor is a felróhatóság keretei közé tartozik, és nem előfeltétele annak.

A fentiekre is tekintettel álláspontom az, hogy a bűncselekmény fogalmi eleme a társadalomra veszélyesség, a bűnösség és a büntetendőség, illetve a jogellenesség. A beszámítási képesség a bűnösség elengedhetetlen előfeltétele, de a bűncselekmény-fogalomnak nem feltétlenül önálló ismérve.

AZ IGAZSÁGÜGYI ELMEORVOS-SZAKÉRTŐ SZEREPÉRŐL

A hatályos Btk. nem nevesíti a kóros elmeállapotot megalapozó elmebeli rendellenességeket, csupán büntethetőséget kizáró okként szabályozza azt, ha a kóros elmeállapot képtelenné teszi az elkövetőt arra, hogy felismerje a cselekményének következményeit, illetve hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék. Gyakorlatilag arra reagál, hogy az elkövetőnek megvan a lehetősége arra, hogy válasszon abban a tekintetben, hogy elköveti-e a bűncselekményt, vagy sem, és ezt a helyzetet értelmezi a bűnösség keretei között. A Btk. egyértelműen rögzíti, hogy a cselekmény tényállásszerű és társadalomra veszélyes, azonban a kóros elmeállapotú személy bűnössége hiányzik. Ennek megfelelően a törvény a „büntetendő cselekmény” kifejezést használja. Ha a kóros elmeállapot nem zárta ki teljesen, csupán korlátozta az elkövetőnek azt a képességét, hogy felismerje a cselekményének következményeit, illetve hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék, akkor az elkövetőnek nem lehet büntetlenséget biztosítani. A korlátozottan beszámítható elkövető beszámítható, és a bűnösen elkövetett büntetendő cselekménye bűncselekmény. A cselekményét azonban ilyen esetben is enyhébben kell elbírálni, ezt teszi lehetővé a Btk. 17. § (2) bekezdése, amely ilyen esetekben lehetőséget ad a bíróságnak a büntetés korlátlan enyhítésére.

Álláspontom szerint a hatályos Btk. egyik nagy előrelépése volt, hogy egyértelműen új szemléletmódot követve megteremtette annak lehetőségét, hogy

hangsúlyosabbá váljon az igazságügyi elmeorvos-szakértők szerepe. Ennek jelentőségét egy egyszerű kérdéssel meg lehet világítani. Tehát a kérdés: az ítélkező bíró van-e olyan tudás birtokában, amely alkalmassá teszi arra, hogy egy elmeorvosi szakkérdésben önállóan döntést hozzon? A válasz nyilvánvalóan nem, ezért az igazságügyi orvostant, azon belül is az igazságügyi elmeorvos-szakértőt kell segítségül hívnia a beszámíthatóság megítélésének minden szempontból kényes kérdéseiben. A legfőbb kérdés, amelyre a szakértő a választ megadja, az, hogy az elkövető a cselekmény elkövetésekor milyen értelmi, pszichés állapotban volt, azaz végső soron miért választotta az egyébként büntetendő magatartás tanúsítását. A szakvélemény jelentősége óriási, hiszen ez alapján dől el a büntetőjogi felelősségre vonás kérdése, miszerint bűnös, vagy bűnössége kizárt, azaz az elkövetéskori szellemi állapot milyen mértékben befolyásolta az elkövető szabad akaratát, és ez elérte-e a büntetőjogi értékelhetőség (büntetethetőségi akadály) szintjét.

Ugyanakkor felelős helyzetről beszélünk, mert a szakértő döntése a beszámítási képesség (elmeállapot) kérdésében autonóm, de kisegítő jellegű, és végső soron nem köti a bírót. Amit viszont a bírónak el kell fogadnia, az a tény, hogy az elkövető elmebetegségben szenved.²³ Az e munka nehézségét és összetettségét befolyásoló tényezőket hosszasan lehetne sorolni, de mind közül talán a legfontosabb, hogy a szakértő csak jóval később kerül kapcsolatba az elkövetővel, és jelentős időmúlást követően kell állást foglalnia az elkövetéskori tudatállapotról.²⁴ Mindezt tovább tudja bonyolítani, ha a vizsgálat idején éppen tünetmentes időszakban van a vizsgált személy. Ugyancsak aggályos az a terminológiai kavalkád, amely alapján a szakértőnek kell a jog számára értelmezhető tartalommal megtöltenie bizonyos kategóriákat, amelyek nem objektív és mérhető elemei a büntetőjognak. Erre talán a legjobb példa a korlátozott beszámítási képesség tekintetében az enyhe, közepes, súlyos fokozatok megfelelő jogi tartalommal való megtöltése, amely *ipse dixit* a szakértő feladata.

Mindez számomra azt közvetíti, hogy a büntetőjog és az igazságügyi orvostan kapcsolata a jövőben egyre szorosabbá válik, és az egymásra hatás új dimenziói nyílnak meg. Összegezve tehát a jogalkotó helyesen döntött, amikor a hatályos

²³ Ugyanakkor más szakértői tevékenységek tekintetében ez nem érvényesül. Például ha egy nyom-szakértő azt mondja egy keréknymorról, hogy az adott gépjárműhöz tartozik, ezt a bírónak el kell fogadnia.

²⁴ Ugyancsak problémás az a terminológiai kavalkád, amely alapján a szakértőnek kell a jog számára értelmezhető tartalommal megtöltenie bizonyos kategóriákat.

szabályozásban az igazságügyi pszichiátria kutatási eredményeit elfogadva nagyobb teret engedett a kóros elmeállapotú kórképek szakértői vizsgálati eredmények büntetőjogba való bevonásának.

IRODALOMJEGYZÉK

- BÉKÉS András et al. (1980): *Magyar büntetőjog. Általános Rész.* Budapest: BM Könyvkiadó.
- EDVI ILLÉS Károly – GYOMAI Zsigmond szerk. (1904): *Csemegi Károly művei.* I. kötet. Budapest: Franklin-Társulat.
- FEHÉR Lenke (1993): *Elmebetegség – büntetőjog – beszámíthatóság.* Budapest: KJK – MTA Állam- és Jogtudományi Intézet.
- FÖLDVÁRI József (1970): *A büntetés tana.* Budapest: KJK.
- ILLÉS Károly (1893): A kétes elmeállapotok orvosi és bírói megítélése. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 10(2), 18–34.
- KÁDÁR Miklós – KÁLMÁN György (1966): *A büntetőjog általános tanai.* Budapest: KJK.
- LOSONCZY István (1967): A korlátozott beszámítási képesség néhány kérdése a törvény és a gyakorlat szempontjából. In PAP Tibor (szerk.): *Jubileumi tanulmányok.* Pécs: Pécsi Tudományegyetem, 233–268.
- LŐRINCZ József (2009): *Büntetőpolitika és börtönügy.* Budapest: Rejtjel.
- LUKÁCS Hugó (1901): Kétes elmeállapotok a törvényszék előtt. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 10(1), 1–17.
- MORAVCSIK Ernő Emil – SÓLYOM Andor (1901): *Az orvos működési köre az igazságügyi közszolgálatban.* Budapest: Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat.
- SALGÓ Jakab (1890): *Az elmekórtan tankönyve.* Budapest: Franklin-Társulat.
- Studies on Criminal Responsibility and Psychiatric Treatment of Mentally Ill Offenders* (1986). Strasbourg: Council of Europe European Committee on Crime Problems.
- TOKAJI Géza (1984): *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban.* Budapest: KJK.
- VISKI László (1959): *Szándékosság és társadalomra veszélyesség.* Budapest: KJK.
- WACQUANT, Larry (1999): *Les prisons de la misère.* Paris: Raisons d'Agir.
- ZSITVAY Leó (1910): Az elmekórtan és a büntetőjog alapkérdései. *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, 9(2).

